

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.112; 349; 34.02

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.3.26>

Я. Я. Мельник

адвокат, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
(керівник наукової теми НДР № 20БФ042-01)
Інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри державно-правових та галузевих дисциплін
Київського університету права Національної академії наук України

АНТРОПОГЕНЕЗ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРИЗМІ ПОСТМОДЕРНУ СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА

У статті розглядається антропогенез міграційних процесів під призмою постмодерну соціального права. Робиться акцент на тому, що міграційні процеси не тільки мають багатогранний, міждисциплінарний характер виникнення у свій причинній появі як феномен, але й тісно а, подекуди, прямо головним чином пов'язані зі станом соціальної безпеки в державі, власне, із правовою моделлю держави та її здатністю забезпечувати належний рівень соціальних права у країні. Автор, аналізуючи численні статистичні дані, судову практику та наукові доробки у сфері філософії права та соціального права, вбачає стійкий зв'язок міграційних процесів із ментальною втратою установки людини у справедливість соціального режиму та правопорядку, що тягне за собою зникнення/невизнання себе як повноцінного учасника правовідносин в державі. Як наслідок, соціально-правові коливання, коливання в нестабільності правової визначеності, забезпечення верховенства права, нестабільність і прояв криз, соціальних ризиків не дають можливості якісно планувати майбутнє як громадянина, бути гідним та достойним у світлі декларованих принципів права. У таких умовах громадянин-мігрант втрачає не що інше, як правовий/юридичний сенс реалізувати своє життя у цій країні. У зворотному зв'язку це негативно позначається на державній соціальній політиці, на спроможності держави виконати свої соціальні функції, а вслід за цим – слідує втрата людського потенціалу. Це позначається негативно на фінансово-соціальній сфері, на сфері ринку праці тощо. Також у зв'язку з активізацією міграційних процесів змінюється рельєф та кон'юнктура соціального права, адже, з одного боку, внаслідок його реконструкції відбувається перебудова юридичної конструкції та сенсу соціальних прав в державі. Відтак автор доводить, що міграційні процеси є перманентним елементом антропогенезу соціального права.

Автор приходиться до висновку в тому, що соціальна та правова держава повинна мати ефективно діючий інструмент для забезпечення соціальної стабільності та соціальної безпеки на тлі міграційних процесів, а власне відповідну стратегію, визнану та прийнятну на державному рівні.

Ключові слова: міграція, соціальна безпека, соціальні права, антропологія права, постмодернізм права, філософія соціального права, COVID-19.

Постановка проблеми. Міграційні процеси характеризують себе насамперед як соціальні процеси, адже за своєю формою вони відображають трансформацію в державі соціальної політики. Водночас вони завжди вказують на виникнення, зміну і припинення соціаль-

них та трудових правовідносин між їх суб'єктами. Де-юре та де-факто міграційні процеси стосуються таких суб'єктів права, як держава та громадяни, особи без громадянства, біженці, а також внутрішньо переміщені особи та внутрішні мігранти.

Слід віднайти за очевидне і те, що у своїй основі міграційні процеси відображають внутрішній стан не тільки соціальної, але й безпекової політики в державі. Одночасно міграційні процеси є й відображенням благосприятливих, неагресивних режимів забезпечення прав, свобод та інтересів, забезпечення балансів між публічною та приватно-правовою сферами, стосовно стану безпеки держави та права.

В Україні, із часів її незалежності, враховуючи статистичні дані [14; 11; тощо], спостерігається тривалі міграційні процеси, що становить значну проблему з точки зору соціального права. Адже через відсутність належного дослідження неможливо прогнозувати розвиток соціального законодавства у протидії процесам міграції, забезпечити належний контроль міграції, власне, як і не має належної можливості забезпечити соціальну стабільність та прогнозованість у державі. Це і становить предмет даного дослідження.

Аналіз останніх публікацій і публікацій.

Проблема міграційної політики у праві, її впливу на соціальну політику, безумовно, не є новою в сучасних дослідженнях. Зокрема, цими проблемами переймалися ряд вітчизняних та закордонних дослідників, як і вітчизняних та міжнародних організацій здійснюють постійний моніторинг процесів міграції. Серед вчених – О.Н. Ярмиш [27, с. 3–9], О.А. Малиновська [9; 10], Б.М. Юськів [4], О.В. Махонюк [13], І.С. Сахарук [20, с. 587–110], Л.М. Сіньова [21, с. 494–519], Р.І. Коваленко [7, с. 129–144] тощо; серед громадських організацій – «Ла Страда», «Платформа прав людини» [17] тощо. Деякі проблеми були окреслені нами в попередній публікації [16-а].

Зокрема, основоположник вітчизняної історичної школи права О.Н. Ярмиш, досліджуючи дану проблему, приходять до висновку, що пізнавальні сюжети міграційних процесів мають змішаний – як історико-правовий, так і одночасно загальноісторичний характер. Адже, на думку вченого, як і у житті, форма і зміст нерозривні, правове тісно переплетена із соціальним, виражає і оформлює його. Міграційні процеси – державо- і правоутворюючі чинники. Водночас вчений констатує, що спектр підходів тут широкий – від пасіонарності націй та народностей до дослідження міграцій як «переміщення» носіїв правової свідомості й правової культури. А одним із методів дослідження цієї проблеми вважає метод юридичної антропології у дослідженні міграційних процесів як державо- і пра-

воутворюючого чинника. Оскільки він може принести чимало нових, і, можливо, несподіваних результатів [27, с. 9]. Такий підхід, такий дійсно, якраз якнайяскравіше відображає усю палітру складності проблеми та її багатогранність, а вслід за цим дає можливим бачити проблему під соціальним та державотворчим кутом зору, а спосіб її дослідження – під призвою філософії права, власне антропології та постмодерну.

Водночас на тлі різних соціальних ризиків та факторів у 2020 році гостро постала наступна причина каталізатора міграційних процесів – пандемія Covid-19, що тісно пов'язана із соціальною політикою, забезпеченням стабільності та безпеки в державі в соціальному, міграційному та національному рівнях і проявах.

За таких висновків стає очевидною немисливий вплив соціальної сфери на фінансову систему країни, яка повинна бути здатною (а) втримати мігрантів аби залишити в країні необхідну робочу силу та людський потенціал; (б) здатною бути забезпечити соціальні умови поверненням, мінімізувати ризики безробіття, забезпечення гідних умов праці; (в) протистояти загрозам та викликам соціальної безпеки, безпеки здоров'ю людей тощо.

О. Кривицька небезпідставно вбачає у процесах міграції насамперед вияв одного з етнічних маркерів, що позначається на системі між-етнічної взаємодії та ризиків, спричинених процесом інтеграції «чужих» етносів в український соціум [8, с. 79]. Така позиція містить очевидно відображає прогностично-філософський зміст проблеми. Водночас вчена, досліджуючи міграційні процеси в Україні, конфлікти ідентифікації та ризики «відторгнення», приходять до висновку, що серед гострих питань соціально-економічного розвитку України, що пов'язані з міжнародною міграцією, необхідно виділяти такі: втрату демографічного потенціалу; посилення міграційного впливу внаслідок невідповідності попиту і пропозиції на національному ринку праці; втрату трудового та освітньо-кваліфікаційного потенціалу; необхідність стимулювання зворотних міграційних потоків та формування людського потенціалу реемігрантів; розробку заходів із використання грошових переказів мігрантів; боротьбу з нелегальними міграційними потоками; інтеграція іммігрантів [8, с. 88]. Зворотність міграційних потоків на сьогодні відобразилась в аналітичній записці вченої О.А. Малиновської.

Зокрема, вчена, досліджуючи впливи пандемії Covid-19 на трудову міграцію громадян України та визначаючи можливі напрями державного

реагування, констатує: «...одним із важливих наслідків карантинних заходів, введених у більшості країн світу у відповідь на пандемію COVID-19, є неможливість виїхати на сезонні заробітки та повернення в Україну трудових мігрантів. Це може призвести до посилення напруженості на національному ринку праці та збільшення навантаження на систему соціального захисту і вимагає зваженої та системної реакції держави. Заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків від повернення заробітчан та використання позитивного потенціалу поповнення робочої сили для національної економіки, мають бути як невідкладного, так і стратегічного характеру, здійснюватися і на внутрішньополітичному, і на міжнародному рівні ... » [11]. А за прогнозом НАНУ (відмічає Київська міська державна адміністрація – Я.М.), в Україні коронавірусом може заразитися 22 млн. людей [5].

Власне, в підтвердження таких даних та висновків здалось навести такі статистичні та аналітичні дані отримані громадськими організаціями, що переймалися проблемами міграції.

Так, за даними громадської організації «Платформа прав людини», відстежуються й економічні наслідки пандемії для жінок-мігранток. Зокрема, відповідно до Світового звіту про міграцію МОМ за 2020 рік, жінки-мігрантки становлять близько 74% сфери послуг, що включає домашню роботу та піклувальну працю, і в багатьох випадках є соціально незахищеними. Значна частина доходів жінок-мігранток спрямовується на підтримку їх сімей у своїх країнах. Також під час спалаху COVID-19 обмеження мобільності та подорожей ставлять під загрозу доходи жінок-мігранток, особливо домашніх працівниць [17]. Немаловажливим соціально-кризовим фактором вважається й збільшення випадків домашнього насильства. І це все через обмеження мобільності та запровадження карантинів наслідок чого посилюється гендерне насильство, невизначеність праці та міграції, а також соціальним дистанціюванням [17].

За даними громадської організації «Ла Страда» (згідно інформації ГО «Платформа прав людини» – Я.М.), за місяць карантину з 12 березня по 12 квітня 2020 на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації надійшло 2 051 звернення стосовно домашнього насильства. Для порівняння: за лютий надійшло 1 273 звернення. 86,6% – це звернення від жінок [17].

ГО «Платформа прав людини» також зазначає, що на роботу з України до Італії їдуть переважно жінки (пише Європейська правда – ГО «Платформа прав людини»). Серед 234 тисяч українських мігрантів, які на кінець 2018 року мали дозвіл на проживання в Італії (234 тис.), 80% – жінки. При цьому кожна четверта (27%) з них – старша за 60 років (дані Євростату) [17].

Під час епідемії у сфері трудової міграції склалася унікальна ситуація, яка об'єктивно приводить до зростання ролі урядів і централізації процесів. Насамкінець, відмічається, що така ситуація приверне увагу уряду до побудови реальних і життєздатних програм реінтеграції трудових мігрантів, та зокрема, жінок [17].

У попередніх аналітичних замітках вітчизняної преси цілком виправдано зазначалося, що в найближчі роки міграційні процеси в Україні посиляться за рахунок високого попиту на кваліфіковану робочу силу, а через кілька десятків років дефіцит кадрів в Україні загрожуватиме економічній безпеці держави [15]. Таку загрозу тенденцію помітила перший заступник міністра соціальної політики О. Крентовська (за даними УНІАН). Однак, на її думку (з огляд на час публікації – Я.М.), зростання нестачі кваліфікованих працівників не було критичним у силу недостатнього рівня економіки. Водночас, за словами О. Крентовської, в інших країнах вже почалась конкуренція між собою за залучення працівників. До прикладу, попит на українських заробітчан найбільше зростає в Польщі, Словаччині, Литві і Хорватії. Так, за підрахунками Союзу підприємців і роботодавців Польщі, для підтримки зростання економіки цієї країни необхідно залучити 5 млн. емігрантів, а загальна кількість виданих запрошень на роботу в 2018 році для українців складе 3 млн. [15].

Зрештою не було б зайвим і навести статистичні дані про скорочення населення України. Так, серед численних показників кризовим та очевидно небезпечним фактором (за даними станом на 2011 та 2012 рр.), залишається до уваги зовсім не втішний прогноз скорочення чисельності населення України. Адже до початку гібридної війни на Сході та окупації АРК чисельність населення України повинна скоротитися в період з 2010–2050 рр. із 46 млн. до 34 млн. (дані станом на 2012р.) [14, с. 10].

На основі вищезазначеного було б доцільним звернути увагу на стан судової практики в контексті міграційних процесів. Зокрема, судова практика ЄСПЛ в контексті міграційної політики здебільшого сфокусована переважно стосовно

таких питань: «...справа «Бах проти Великобританії», за якою ЄСПЛ визначив, що міграційний статус може бути віднесений до «інших ознак», за якими стаття 14 Конвенції забороняє необґрунтовану дискримінацію ...[18]»; «...справа «Д. проти Сполученого Королівства», де у заявника була пізня стадія захворювання ВІЛ/СНІД. Суд вказав, що висилка заявника у країну походження, де відсутній достатній рівень медичного обслуговування та лікування в подібних випадках, а також де відсутні родичі та друзі, які б мали змогу доглядати за заявником, прирівнюється до нелюдського поводження, яке заборонено у відповідності до ст. 3 Конвенції;... справа «Н. проти Сполученого Королівства» у якій ЄСПЛ наголосив, що в таких випадках мова має йти про виключні обставини і переконливі гуманістичні міркування. Суд вказав, що іноземці, які підлягають висилці, не можуть загалом претендувати на право залишатися на території однієї з держав лише для того, щоб продовжувати користуватися медичною, соціальною чи іншою допомогою або послугою, а рішення про видворення іноземця, що страждає на серйозну психіатричну чи фізичну хворобу в країну, де засоби для лікування цієї хвороби поступаються засобам доступним заявнику в країні перебування може бути проблематичним з точки зору статті 3 Конвенції лише у виключних випадках; справі «Пономарьови проти Болгарії», суд роз'яснив, що стаття 2 протоколу 1 не може трактуватися як така, що передбачає обов'язок держави по створенню та фінансуванню конкретних освітніх закладів, проте кожна держава зобов'язана надати доступ до тих освітніх закладів, що існують ...» [18].

Враховуючи аналіз правової доктрини та судової практики, проблема міграційних процесів стосовно соціального права очевидно вказує на вияв певних постмодерністських проблем.

Важливим у цьому ключі є ряд позицій, що опубліковані у збірнику «Інтелектуальних хронік пандемії» (Джорджо Агамбен, Жан Люк Нансі, Славој Жидек, Патаяотис Сотрис, Ален Бадью, Поль Б. Пресьядо, 2020) [6]. Адже вчені якраз замислюються не стільки над проблемою статистики, скільки над проблемою зміни цінностей в суспільстві. Зокрема, звертають увагу на проблему «соціального дистанціювання», «на біополітику», на те, що «наука стала новою релігією» сьогодення, на виникнення «м'якої тюрми як теле республіки»; піднімають питання навчально-освітні, а також співвідносять питання «підкорення чи мутації?».

Таким чином, попри спроби розібратись та ґрунтовно проаналізувати ключові глобальні проблеми, на цьому тлі залишився відкритими безпосередньо питання зв'язку соціального права із постмодерном права, постмодерном права із міграцією. Як наслідок, наукова спільнота фахівців із соціального права у таких умовах очевидно позбавлена належного критичного аналізу міграційних процесів та стану розвитку соціального права, що і спонукає нас поставити відповідну мету у цьому дослідженні.

Мета дослідження полягає в тому, щоб осмислити міграційні процеси у призмі постмодерну соціального права. Це надасть можливість з'ясувати антропологічні особливості зміни соціального права в частині міграційних процесів, визначити більш ґрунтовно проблеми взаємозв'язку та адаптації держави до вироблення якісного соціального законодавства, розвитку доктрини соціального права, забезпечення соціальних прав осіб-мігрантів, і, що головне – збагнути антропологічну суть буття людини у правовій реальності, кон'юнктури соціального права.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи дану проблематику, насамперед слід вказати на те, що деякі філософи-дослідники правового постмодерну як філософсько-правового дискурсу схиляються до позиції про відсутність підстав вважати продовження дії постмодерну.

Зокрема, професор Б. Мелкевік (Канада) зазначає, що постмодернізм за своїм «процанням із розумом» по суті спрямовує юридичну думку на шлях нормативного скинення права, що ми вважаємо антиюридичним. Він утягує ніби нас в естетичний нігілізм, що змішує самотню роль артиста із сукупними ролями, пов'язаними з модерною юридичною практикою. У такий спосіб юридичний постмодернізм – лише вираження всезагального нігілізму. Постмодерн, з його позиції, заперечуючи будь-які міркування практичної філософії стосовно легітимної та нелегітимної влади, справедливості та несправедливості, законності та незаконності, нормативності та фактичності, роззброює нас перед вимогами спільного життя, особливо в громадському, державному або світовому плані. Зважаючи на те, вчений доводить, що немає логічного місця для таких міркувань, у нас немає більше жодної інстанції, аби боротися проти сил, що несуть людству небезпеку або не бажають поважати його. Зрештою, вчений приходить і до такого висновку, який вказує на те, що юридичний постмодернізм відчиняє двері будь-якому свавіллю. Постмодернізм

не може жодним чином практично проявитися в праві. Оскільки постмодернізм нехтує питанням смислу в праві, будь-яка правова практика стає непотрібною, якщо навіть не марною. Не будучи здатним нести практичну відповідальність у сфері права, юридичний постмодернізм презентує лише естетичний вихід за межі практичного світу [16, с. 227].

Н.В. Маліновська, досліджуючи питання постмодерну а герменевтики, відмічає, що філософія модерну збула заснована на ідеї Просвітлення, та відбувалась під знаком владарювання Суб'єкту. Її основні результати – торжество Розуму, абсудіятизація наукових досліджень, віра в прогрес та інновацію, відособлення людини від пов'язаного її із сакральним початком. Усе це сприяло розвитку принципу суб'єктивності [12, с. 80].

У контексті постмодерну права О.О. Бандура зазначає, що умови для повноцінного життя особистості може створити тільки суспільство. На його думку, найвищою людською цінністю виступає особистість не в ізольованому від суспільства стані, а саме в єдності з ним. Відтак учений приходить до висновку, що права людини повинні відображати насамперед внутрішню узгодженість, гармонію взаємних зв'язків особистості із соціумом. Ця обставина поки що не враховується постмодерністською філософією права повною мірою [2, с. 254].

Водночас у ключі проаналізованої вище проблеми, насамперед, можливо відстежити певну ієрархічну асиметрію конструкції держави із відносно не стійкою правовою системою, правосферою, що не здатна забезпечити сприятливий соціальний клімат.

З іншого боку, проявляється аморфний соціальний стан, що притаманний міграційним процесам громадянина-мігранта як суб'єкта права, а також і певних соціальних груп, перебуваючих у міграційних процесах (біженці, переселенці, внутрішньо переміщенні особи). При цьому, як уявляється, міграційні процеси характеризують себе скоріш як певні «аморфні»¹ стани, в силу

того, що постають як певні найближчі порядки та не містять у собі певної чітко визначеної «решітки», тобто не є структурованими. Вони засновуються на тих чи інших первинних фрагментах потреб природного права, що супроводжуються соціальними інтересами, комплексними соціальними правами, тощо. Аморфність, як прояв «не системності», у свою чергу, надає нам можливість звернути увагу на антропологічні та постмодерністські особливості міграційних процесів. По суті, з'ясувати спосіб впливу міграційних процесів на ре(де)конструкцію конкретної моделі соціального права держави, до якої/від якої/ відбувся міграційний процес. Тобто від «ближнього-аморфного» – до «структурного, системного, правового державного рівня» (Я. М.), тобто рівня чіткого ієрархічного правового порядку регулювання міграційних процесів. Водночас саме «спосіб буття соціального права» і стосується у своїх засновках антропологічного виразу проблем права в контексті міграційних процесів, як перехідних станів де(ре)формування права.

З точки зору соціальної метафізики, як певного способу осмислення суспільства, що побудована на принципі максимальної абсудіятизації того чи іншого явища, визначається, що сам «... структуралізм переконливо доводить, що без структури не має системи, і навпаки, будь яка система існує, відтворюється лише настільки, наскільки функціонує її структура, або якщо в її основу закладена відносно стійка модель функціональних зв'язків та відносин...» [19, с. 25].

Н.В. Маліновська, беручи до уваги термін «деконструкція» права (по Ж. Дерідда), доводить, що його сенс являється одним із яскраво характеризуючи лінгвістичної парадигми постмодерна термінів та зводиться до нівації будь якого тексту. Слід погодитись із дослідницею у тому, що даний прийом бере свій початок у запереченні сенсу буття, а, відповідно, в сенсі будь якого тексту, який може бути реконструйований шляхом вказівки на численні переноси його значень, його невідповідності самому собі. У результаті такого підходу відбувається доповнення філософської ідеї герменевтичного кола, що зрештою вказує на безкінечність одного тексту під впливом іншого, а другого під впливом третього, і т.д. [12, с. 86].

Такий підхід дає нам можливість сфокусувати увагу на тому, що міграційні процеси так чи інакше супроводжуються різного роду побіжними мікропроцесами, що не можуть не стосуватися необхідності забезпечення структуровано-

¹ Для довідки: Аморфные вещества (тела) (от др.-греч. ἄ «не-» + μορφή «вид, форма») – конденсированное состояние веществ, атомная структура которых имеет ближний порядок и не имеет дальнего порядка, характерного для кристаллических структур. В отличие от кристаллов, стабильно-аморфные вещества не затвердевают с образованием кристаллических граней, и, (если не были под сильнейшим анизотропным воздействием – сжатием или электрическим полем, например) обладают изотропией свойств, то есть не обнаруживают различия свойств в разных. Див.: [1].

сті, системності. Забезпечення структуралізму в міграційних процесах є важливим питанням в силу того, що вони такі процеси здійснюють вплив на внутрішню та зовнішню соціальну політику держави, її правову культуру, правовий порядок, тощо; з іншого боку, очевидним є й потреба відстеження тісного взаємозв'язку з певним проявом системності стосовно *ре(де)* конструкції соціального права на доктринальному рівні, що дістає свій особливий вияв від трансформуючого соціального порядку – до з'ясування зміни його кон'юнктури та умов. На наше переконання, для більш всебічного дослідження проблем міграційних процесів у соціальному праві слід керуватися тими основними підходами, які нададуть можливість відстежити правову природу соціального буття людини, відстежити причини зміни основних інтересів, що пов'язанні з міграційними процесами. Як уявляється, це можливо з'ясувати завдяки застосуванню антропологічного методу та при постмодерністському підході при вирішенні проблем соціального права в міграційних процесах.

У філософії права цілком виправдано відстоюється позиція стосовно того, що держава є насамперед синтезом сім'ї та громадянського суспільства. Адже вона розгортається у триаді: (1) ставлення держави до своїх громадян (внутрішня політика і конструкція); (2) відносини держави з іншими державами; і (3) перехід держави у світову історію [24, с. 81].

Європейська правова соціальна держава у свій час взяла на себе цивілізаційні функції забезпечення населення роботою, соціальний патронаж, життєві та цивілізаційні стандарти для найменш захищених категорій людей, втілювала державні та муніципальні програми для різних соціальних груп та регіонів, а суспільство тред-юніоністські об'єднання сприяли модернізації, стежили за втіленням в життя громадянських та соціальних прав [23, с. 147]. Водночас у процесі еволюції взаємовідносин держави та громадянського суспільства виникає простір для боротьби двох тенденцій. Тут, панує певна думка стосовно того, що через тривалу теоретичну рефлексію та соціально-історичну практику просвітництва суспільством та державною бюрократією все більше усвідомлюється необхідність не обмежуватись визнанням цивільних та політичних прав, а сприяти набуттю комплексних прав, що охоплюють цілий спектр від права на мінімум економічного добробуту й безпеки до права мати повноцінний доступ до освіти, охорони здоров'я, соціальної спадщини

в цілому та жити життям цивілізованої істоти відповідно до стандартів, що панують в суспільстві [28, с. 75; 23, с. 148].

І такий підхід видається до певної міри виправданим, оскільки представники філософської антропології зазначають, що людину слід вивчати такою, якою вона є в дійсності, в житті, тобто невигадану людину, не таку, якою їй слід бути згідно з ідеальними уявленнями. ... Адже її призначення, її мета – жити вищими цінностями, множити їх, охороняти, насолоджуватись ними, передавати нащадкам. Тільки таке життя, як суто людське, цінність і сенс, тільки воно відповідає закладеним у людині духовним началам, що визначає те, що саме людина вибирає мету свого життя, сама визначає стратегію життєдіяльності [25, с. 59, 60].

У випадках втрати соціальної політики, яка б забезпечувала необхідний комплекс соціальних прав, уявляється рефлексія міграційних процесів. Чому так відбувається?

Очевидно, що насамперед йдеться про кризу. В американському суспільстві криза держави добробуту, пов'язана на думку Р. Інглхарта (який спираючись на розгалуженні соціальні дослідження) із тим, що еволюція американського суспільства відбувалась в контексті виходу на інший горизонт: «...від матеріалістичних цінностей (соціального добробуту, державної безпеки) до постматеріалістичних цінностей, які характеризуються індивідуальною якістю життя, відповідальністю аз навколишнє середовище, вільним вибором життєвого стилю та культурних пріоритетів...» [29, с. 34; 23, с. 193]. Отже соціальні умови життя діставали пріоритет над суто структурними та системними безпековими державними сентенціями.

У такому ключі слід звернути увагу й на спостереження видатного психолога та мислителя К. Г. Юнга, який, аналізуючи проблемні питання свідомого та несвідомого, досить яскраво зазначає, що «крушение сознательной установки – это всегда крушение мира в миниатюре...» [26].

За Юнгівською аналогією уявляється саме те, що причиною міграційного процесу є втрата людиною-громадянином потреби в державі, у її здатності забезпечити реалізацію соціальних прав. По суті, втрачається мікросвіт та зв'язок людини і громадянина як найвищої соціальної цінності (ст.3 Конституції України) в державі із останньою.

Відповідно, реконструюючи ті чи інші підстави як причини прояву міграційного інтересу у засновках, виникає очевидним той факт, що

вони перебувають у тісному взаємозв'язку із втратою людини-мігранта «віри в право» (за С.С. Алексєєвим), у правопорядок та безпеку; відстежується зв'язок із втратою аксіологічного сенсу у послугах та діяльності держави, як гаранта дотримання та забезпечення основоположних прав та свобод людини і громадянина. У такому ключі людина (громадянин-мігрант) втрачає насамперед ментальний зв'язок із пропонуємою правдою та справедливістю. Людина (громадянин-мігрант) мігрує із своїм внутрішнім правовим світом, світом справедливості притаманний їй внутрішній природі, правовою культурою до інших країн. Сама ж країна виступає як донор у постачанні соціального потенціалу для інших країн. Очевидним є і те, що зазвичай мігрують люди/громадяни, які є потенційно активними для реалізації низки соціальних та правових функцій держави (функцій в соціо-гуманітарної сфери). По суті – це втрата реальних соціальних активів та майбутнього держави із якої мігрують. Як наслідок, у такій державі залишаються люди, що не здатні до адаптування та нових швидких змін у житті із об'єктивних та суб'єктивних причин, а саме це: люди похилого віку, соціально незахищені особи, особи, які опинилися у скрутному соціальному становищі, діти, діти позбавленні батьківського піклування, інклюзивної освіти, діти із вадами здоров'я тощо. Усе це спричиняє утворенню соціального колапсу, соціального дисонансу із декларованим у Конституції України верховенства права, визначенням людини як найвищої соціальної цінності. Наслідки зростають і для бюджетного навантаження країни – колосальний дисбаланс.

У філософсько-правовому сенсі тут слід якраз звернути на понятійний апарат саме постмодернізму права, який так чи інакше проявляється у правовій природі міграційних процесів, як соціальному феномені. Адже у юридичній енциклопедії зазначається, що якраз саме правовий постмодернізм пов'язують із тим станом, коли відбулася смерть людини як автора та суб'єкта історії чи то творця юридичних текстів. Постмодернізм наслідує обмеження свободи людини в умовах демократії. А його рефлексія – постмодернізму – сфокусована на позбавленні права об'єктивності, визначеності та стабільності; відсутності кореляції між верховенством права, правовими інститутами та свободою, рівністю та справедливістю. Водночас він здатний відобразити пористу легальність, або юридичну пористість, у ньому (постмодер-

нізмі) відображаються численні сітки правопорядків, що змушують людей до переходу або ж певного втручання (стосовно до незаконного порушення прав). ... відстежується реконструкція. Деконструкція для постмодерністів – це насамперед дискурс справедливості, або голос справедливості як результат її реконструкції. До того ж засаду дискурсу справедливості становлять розрізнення права та справедливості, або закону і справедливості. Тут закон розуміється як легітимні, встановлені як юридичні системи, побудовані на основі досвіду. Саме через їх побудованість закони можуть бути «розбудовані», тобто реконструйовані. Деконструкція закону покликана не руйнувати, а удосконалювати його, зробити гнучкішим та доступнішим для перегляду та покращення [3, с. 594, 595, 598]. Причому реконструкція відіграє переважно стверджувальну роль, оскільки здійснюється заради ствердження існування чогось недоконструйованого. Без цього у реконструкції не було б жодної мотивації. Зрештою, реконструкція дозволяє побачити в ній концепцію відповідальності перед іншим та за іншого [3, с. 599].

Тут можна бути певним у тому, що сентенція, що криється в дослідженні категорій «реконструкція» та «реконструкція», є не чим іншим, як певними тими процесами, які спрямовані на зміну ціннісного буття людини, суспільства у соціальному сенсі.

Не було б зайвим звернути увагу на відображення схожих процесів, що спостерігаються у філософії права. До прикладу, адже як відмічає С.С. Сливка, саме «...процеси збереження порядку полягають у тому, що існуючі дрібні структури розмиваються, посилюються однорідністю, частини цілого зливаються у складну структуру, утворюється симетрична структура, сповільнюється динаміка і в людини виникає слабке відчуття різноманітних відхилень, що дає можливість отримати інформацію про подальшу поведінку...» [22, с. 155]. Це означає насамперед те, що прояв постмодернізму права дає підстави вести мову не стільки про деконструкцію соціального права, скільки його реконструкцію в силу міграційних процесів. Саме міграційні процеси виступають підставою для приведення нормативно-правового регулювання соціального права у відповідність.

До того ж, якщо правове суспільство у межах його формування в Україні уявляється через наявність двох особливих умов – «інституційної» (де такою інституційною умовою формування правового суспільства завжди висту-

пають розвинуте громадянське суспільство і стала правова держава) та «не інституційної» (де така полягає у перевазі в суспільстві особистостей-громадян з розвинутою правосвідомістю, які є реальними суб'єктами правовідносин даного суспільства і включені у морально-політико-правовий дискурс) [24, с. 198], то виникає питання, чи слід сформувати громадянське суспільство у міграційних процесах?, – відповідь тільки одна: очевидно що слід, адже забезпечення відтоку громадян-мігрантів через створення належних та повноцінних правових соціальних умов в Україні можливе саме через визначення та врахування антропологічних особливостей мігруючих.

Саме за таких обставин, деконструкція й стає рівноправним учасником та відповідною умовою динаміки законів, які є одним із механізмів їх вдосконалення. До того ж слід мати на увазі те, що в галузі права деконструкції підлягають тільки ті частини тексту, які доступні інтерпретації та перетворення. Однак гранична засада закону, за визначенням, не є обґрунтованою і тому реконструюванню не підлягає [3, с. 598]. Зрештою, важливим є і те, що деконструкція не дає жодного горизонту передбаченості, на відмінну від платонівського ейдосу та кантівської регулятивної ідеї. Вона зіштовхує зі своїм краєм, межею, з тим, чого не має, з тим, що може настати, а може і не настати [3, с. 599].

По суті, за таких умов відстежується вияв до певної міри безсилля/недієвості прогностичної функції права у міграційних процесах, а також, появи феномену ризику, тобто, прояв безпечних тенденцій та сентенцій.

З огляду на вищевикладене постає за очевидне, що з точки зору філософії права ідентифікація чинників міграційних процесів надає змогу пізнати спосіб буття людини в державі, власне – більш глибоко визначити необхідні критерії для безпечного та належного існування людини, досягнення державою соціальних цілей та сенсу у своїй політиці, визначити соціальну функціональність правової системи, здатність забезпечити правопорядок, усунути вчасно соціальні ризики та конфлікти. Саме за таких умов і розкривається сама проблема впровадженної в державі належної соціальної політики як особливої функції держави, яку вона спроможна була б забезпечити для своїх громадян у правовий спосіб. З іншого боку, стає можливим розкрити питання гарантій наданих державою стосовно долання та впливу на процеси міграції, її здатності до позитивних

трансформаційних соціальних процесів. І це все заради того, аби забезпечити стабільність кон'юнктури та рельєфу не тільки соціальної політики, скільки стану «*безпекового соціального режиму*». Як наслідок, правова доктрина – соціальне право – як об'єктивне доктринальне міждисциплінарне правове явище – теж здатне змінюватися, фіксуючи правові результати для вироблення чинного безпекового соціального законодавства.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у рамках проведеного дослідження важливо відмітити, що міграційні процеси змінюють соціальну кон'юнктуру права в державі. Соціальне право в такому разі вимагає вдосконалення у правовому регулюванні соціально-правових та трудо-правових відносин у державі в незалежності від притоку чи відтоку мігрантів.

В антропологічному сенсі міграція як процес пояснюється зміною структури буття людини як суб'єкта права, громадянина в державі. Причому такі зміни можуть носити як характер вияву постмодерну права, так і характер суто антропологічний.

У першому випадку громадянин-мігрант постає у правовому бутті як особа, що втрачає суб'єктність в адаптаційний період міграційного процесу; до того ж відбуваються очевидні обмеження свободи людини навіть в умовах демократії (причини можуть бути викликані режимом обмежень в наслідок пандемій); самі соціальні права людини-мігранта втрачають визначеність та стабільність, втрачається сенс прав через неспроможність держави контролювати прос міграції, впливати на забезпечення соціальних прав мігрантів. Мова права для громадян-мігрантів подається в мікронаративі: вона пов'язана із так званою угодою до меншин права та суб'єктивним його тлумаченням громадянином-мігрантом.

У період COVID-19 спостерігається прояв постмодерну в аспекті відмови держави врахувати ряд соціальних прав людини і громадянина, як і навпаки – людини до держави.

За таких обставин розгортається саме антропологічне осмислення буття соціального права в міграційних процесах. Адже громадянин-мігрант відшуковує сенси між щастям та свободою, конфліктом чи кооперацією. Зрештою, міграційна «програма» громадянина-мігранта пояснюється зміною сенсу способу буття людини як суб'єкта права в державі.

Держава, як суб'єкт права, теж проходить етапи міграції, що пояснюються постмодерними

та антропологічними особливостями. Причина у цьому є глобалізаційні процеси квазісуб'єктів.

Процеси, зумовлені трудовою міграцією і міграцією, спричиненою COVID-19, вказують на зміну насамперед соціальних цінностей – права на роботу, права на безпеку, право на безпечне середовище, як і права на життя. Адже людина (мігрант) воліє обирати скоріш вже спосіб не стільки соціального добробуту через гідну працю та гідні умови життя, скільки збереження життя, попри повернення на батьківщину; держава та органи державної влади навіть припускають вибір того, кому слід зберегти життя, а хто є приреченим, без надання належної медичної, соціальної допомоги. У різних версіях повернення на батьківщину чи то неповернення, причина міграції маркується у філософсько-правовому ключі із втратою сенсів добробуту та правопорядку в тій чи іншій країні.

Слід констатувати, що використання в дослідженні антропологічного методу/підходу дозволяє з'ясувати основні вікові, професійно-трудова, освітні та інші соціальні особливості громадян, яких слід відносити до мігрантів чи то таких, які перебувають у стані міграційних процесів; визначити пріоритетні напрямки ключових інтересів громадян-мігрантів, які не можуть бути чи то не могли бути реалізовані у країні, з якої відбулась/триває міграція. Такі особливості є не чим іншим, як реальними маркерами запиту на зміни в державі, реальними показниками виявлення соціального ризику при забезпеченні соціальної безпеки.

Соціальне право в міграційних процесах характеризує себе аморфно, адже тісно пов'язане із соціальною природою людини. Остання ж є продуктом природного права, відповідно до концепції якого людина-мігрант, насамперед, керується найважливішими цивілістичними цінностями такими як життя, здоров'я, свобода, бажання бути у безпеці. Така властивість соціального права досить різко дисонує із позитивним правом, системою державного апарату, системою правопорядку. Як наслідок, міграційні процеси здатні змінювати рельєф країни, із якої мігрують, залишаючи її в беспорядному стані в силу втрати людського потенціалу як стратегічної цінності будь якої держави; з іншого боку, міграційні процеси й можуть не найкращим чином позначатись на соціально-правовій сфері країн, до яких мігрують, утворюючи позитивні та негативні елементи у її бутті.

Зрештою, прояв антропогенезу міграційних процесів під призмю постмодерну соціального

права є багатогранним, міждисциплінарним соціально-правовим феноменом, що вказує на перманентність цих проблем у праві, в державі. Це означає, що соціальна та правова держава повинна мати ефективно діючий інструмент для забезпечення соціальної стабільності та соціальної безпеки на тлі міграційних процесів, а власне відповідну стратегію визнану та прийняту на державному рівні.

Список використаної літератури:

1. Амóрфные вещества (телá) – ... значення слова. Вікіпедія. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%84%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B0.
2. Бандура О.О. *Філософія права* доби постмодерну: людина та її права. *Проблеми філософії права*. 2005. Том III. № 1-2. С. 250–255.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 2 *Філософія права*/ редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін. ; Нац. акад.прав.наук України ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 1128 с.
4. Глобалізація і трудова міграція в Європі : монографія / Б. М. Юськів. Рівне : видавець О.М. Зень, 2009. 479 с.
5. За прогнозом НАНУ, в Україні коронавірусом може заразитися 22 млн людей – КМДА. Українська правда. Субота, 21 березня 2020, 20:24. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/21/7244577/>.
6. Интеллектуальные хроники пандемии : сборник статей / под ред. А.В. Тимофеев. Днепро, 2020. 115 с.
7. Коваленко Р.І. Правове регулювання соціальної безпеки а збереження трудового потенціалу. Розвиток трудового потенціалу як складова соціальної безпеки України : монографія / С.В. Вишневецька, М.І. Іншин, В.Л. Костюк, І.С. Сахарук та ін. / за ред. М.І. Іншина, І.С. Сахарук. Київ : ФОРМ Маслаков, 2018. С. 129–144.
8. Кривицька О. Міграційні процеси в Україні: конфлікт ідентифікацій та ризику «відторгнення». *Політичний менеджмент*. № 1-2, 2013. С. 79–88.
9. Малиновська О. Мігранти, міграція та українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями. Київ : Вид. НАДУ, 2004. 236 с.
10. Малиновська О. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. Київ : НІСД, 2011. 40 с.
11. Малиновська О.А. Вплив пандемії COVID-19 на трудову міграцію громадян України та можливі напрями державного реагування. Національний інститут стратегічних досліджень: Соціальна політика / Аналітична записка від 20.05.2020 р.

- URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/vpliv-pandemii-sovid-19-na-trudovu-migraciyu-gromadyan-ukraini-ta>.
12. Малиновская Н.В. Постмодерн и его влияние на понимание права. *Вестник ВГУ. Серия: Право*. № 2. 2009. С. 78–90.
  13. Махонюк О.В. Формування та розвиток ринку міграційних послуг в Україні : дис. на здобут. канд. екон. наук : 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України. Вінниця. 253 с.
  14. Міграція в Україні: факти і цифри. Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Друге видання, 2013. 16 с.
  15. Міграція з України зростає і наближається до критичної. НВ/події/ 7 квітня 2018, 16:04. URL : <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/mihratsija-z-ukrajini-zrostaje-i-nablizhajetsja-dokritichnoji-2462687.html>.
  16. Мелкевік Б. Постмодернізм, право та «прощання з розумом». Критика постмодерної правової Концепції. *Філософія права і загальна теорія права*. № 2/2013. С. 215–228.
  17. 16-а. Антропологія міграційних процесів у постмодерні як ре(де)конструкція соціального права. *Державна політика у сфері трудової міграції: правові, економічні, демографічні, освітні аспекти*: матеріали міждисциплінарного круглого столу з нагоди Міжнародного дня мігранта (м. Київ, 18 грудня 2019 р.) / за ред. І.С. Сахарук, А.М. Магомедової. Київ : ФОРМ Маслаков, 2020. С. 89–97.
  18. Пандемія і Міграція. Як пандемія COVID-19 впливає на трудових мігранток? ГО «Платформа прав людини» / Новини / 9 червня 2020 року. Публікація проекту з партнерських організацій Institute for Analysis and Policy Dialogue IfAP (Берлін), RUSMPI – Institute on Migration Policy (Берлін), GenderMediaCaucasus Journalists' Association (Грузія) за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини. URL : <https://www.ppl.org.ua/pandemiya-i-migraciya-yak-pandemiya-covid-19-vplivaye-na-trudovix-migrantok.html>.
  19. Ружицький О., Майструк А. ЄСПЛ на охороні прав мігрантів. Юридична фірма «EVERLEGAL». Публікації / 17.09.2019. URL : <https://everlegal.ua/espl-na-okhoroni-prav-migrantiv>.
  20. Сайтарли І.А., Іщенко О.М., Приятельчук А.О. Нариси з сучасної філософії: Навчальний посібник для магістрів та здобувачів ступеня доктора філософії/ І.А. Сайтарли, О.М. Іщенко, А.О. Приятельчук (за ред. академіка НАН України Л.В. Губерського). Київ : «ВАДЕКС», 2016. 370 с.
  21. Сахарук І.С. Сутність та основні напрями розвитку трудового потенціалу України. Розвиток трудового потенціалу як складова соціальної безпеки України : монографія / С.В. Вишновецька, М.І. Іншин, В.Л. Костюк, І.С. Сахарук та ін. / за ред. М.І. Іншина, І.С. Сахарук. Київ : ФОРМ Маслаков, 2018. С. 57–110.
  22. Сіньова Л.М. Юридичні гарантії реалізації трудових прав вимушених переселенців. Розвиток трудового потенціалу як складова соціальної безпеки України : монографія / за ред. М.І. Іншина, І.С. Сахарук. Київ : ФОРМ Маслаков, 2018. С. 494–519.
  23. Сливка С.С. *Філософія права* : навч. посіб. Київ : Атіка, 2012. 256 с.
  24. Пасько Я.І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння : монографія. Київ : ПАРПАН, 2008. 272 с.
  25. *Філософія права* : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О.Г. Данильяна. Харків : Право, 2017. 208 с.
  26. *Філософія права* : навчальний посібник. / О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Заїнчковський та ін. ; за заг.ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. Київ : Юрінком Інтер., 2000. 336 с.
  27. Юнг Карл Густав. Сознание и бессознательное. Пб.: Университетская книга, 1997. 544 с. URL : <https://www.twirpx.com/file/1352723/>.
  28. Ярмиш О.Н. Міграційні процеси як державо-і правоутворюючий чинник. *Міграційні процеси в Україні і світі: історико-юридичні аспекти. Матеріали XIV Міжнародної історико-правової конференції 4-7 вересня 2005 р.*, м. Балаклава / Ред. колегія: О.В. Тимошук (голова), Д.В. Велігодський (відп. секр.), О.Н. Ярмиш, І.Б. Усенко, Л.О. Зайцев, О.М. Редькіна. Сімферополь : ДіАйПі, 2005. С. 3–9.
  29. Bruce M. The Coming of the Welfare State. New York., 1975. 207p.
  30. Savicka A. Postmaterialism and Globalization: Roland Inglehart. Vilnius. Research Institute of Culture, Philosophy and Arts, 2004. 133 p.

Melnyk Ya. Ya. Anthropogenesis of migration processes in the prism of postmodern social law

The article considers the anthropogenesis of migration processes under the prism of postmodern social law. Emphasis is placed on the fact that migration processes are not only multifaceted, interdisciplinary in nature as a phenomenon, but also closely and, in some cases, directly related to the state of social security in the state, in fact, with the legal model of the state and its ability to ensure the proper level of social rights in the country. Analyzing numerous statistical data, case law and scientific achievements in the field of philosophy of law and social law, the author sees

a strong connection of migration processes with the mental loss of human justice in the social regime and law and order, which leads to disappearance / non-recognition as a full participant in the state. As a result, socio-legal fluctuations, fluctuations in the instability of legal certainty, ensuring the rule of law, instability and the manifestation of crises, social risks, do not allow to plan the future as a citizen, to be worthy and worthy in light of declared principles of law. In such circumstances, the migrant citizen loses nothing but the legal meaning of realizing his life in this country. In turn, this has a negative effect on state social policy, on the state's ability to perform its social functions, and is followed by a loss of human potential. This has a negative effect on the financial and social spheres, the labor market and so on. Also, due to the intensification of migration processes, the relief and conjuncture of social law is changing, because on the one hand, as a result of its reconstruction, the legal structure and meaning of social rights in the state are being restructured. Thus, the author proves that migration processes are a permanent element of the anthropogenesis of social law.

The author concludes that the social and legal state must have an effective tool to ensure social stability and social security in the context of migration processes, and in fact the relevant strategy is recognized and adopted at the state level.

Key words: *migration, social security, social rights, anthropology of law, postmodernism of law, philosophy of social law, COVID-19.*